



National Conference

On

**Impact of Globalisation on Political, Socio-
Economic and Liberal Democracy in India**

22nd - 24th Jan 2013

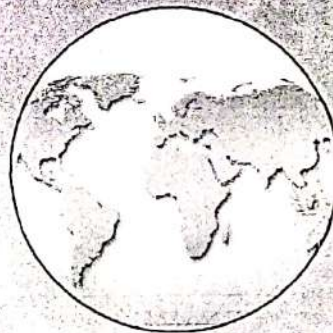
Ujwal Gramin Mahavidyalaya, Ghonsi

Department of Political Science, Ujwal Gramin Mahavidyalaya, Ghonsi

Organized By

Department of Political Science

Ujwal Gramin Mahavidyalaya, Ghonsi, Tq- Jalkot, Dist. Latur



Editor

Prin. Dr. Sadanand H. Gone

Dr. Dayanand M. Gudewar

| | | |
|-------|---|-----|
| २७. | जागतिकीकरणाचे सामाजिक चळवळीवरील परिणाम प्रा. डॉ. शामराव महादेव लेंडवे | १७८ |
| २८. | जागतिकीकरण आणि उच्च शिक्षण डॉ. सुनिल विश्वनाथराव शिंदे, संतोष बालासाहेब कोल्हे | १८२ |
| २९. | जागतिकीकरणाचा नकारात्मक पैलू प्रा. ज्ञानेश्वर बनसोड, डॉ. महादेव गव्हाणे | १८६ |
| ३०. | जागतीकीकरण आणि भारताची वाटचाल डॉ. संतराम प्रभाकर मुंडे | १९१ |
| ३१. | भारत आणि जागतिकीकरण प्रा. डॉ. बोरोळे रजनी अनंतराव | १९६ |
| ✓ ३२. | जागतिकीकरण : ग्रामसंस्कृती व मराठी साहित्य डॉ. सूर्यवंशी दिपक सुभाषराव | २०० |
| ३३. | जागतिकीकरणाचा कृषी क्षेत्रावरील परिणाम - एक अभ्यास प्रा.डॉ.सुखनंदन ढाले | २०६ |
| ३४. | खाउजा संस्कृती मधील शेतकरी आत्महत्या प्रा.डॉ.रामदिनेवार गोविंद शंकरराव | २१८ |
| ३५. | भारतीय समाज आणि जागतिकीकरण प्रा. डॉ. घायाळ एस. पी. | २२३ |
| ३६. | जागतिकीकरण आणि उदारमतवादी लोकशाही प्रा.डॉ. एस.एम. कोनाळे | २३१ |
| ३७. | जागतिकीकरण आणि रोजगार डॉ. स्मिता काशिनाथराव मरवाळीकर | २३६ |
| ३८. | जागतिकीकरण व भारतातील उच्च शिक्षण प्रा.घटकार आर.व्ही. | २३९ |
| ३९. | जीएसटी:- एक देश एक कर प्रा. काळे गोविंद रामराव | २४४ |
| ४०. | जागतिकीकरणाचे भारतावरील परिणाम प्रा.कुंभारकर के.जी. | २४९ |
| ४१. | जागतिकीकरण आणि नवीन आंतरराष्ट्रीय राजकीय व्यवस्था प्रा. अरूण पॅटावार | २५३ |

| | |
|-----|--|
| ४२. | जागतिकीकरण प्रा. डॉ. राजेंद्र |
| ४३. | जागतिकीकरण प्रा. डॉ. जे. टी. |
| ४४. | जागतिकीकरण डॉ.डोंगरे एल.ब |
| ४५. | उच्च शिक्षणातील डॉ.नारायण तु. व |
| ४६. | फेसाटी कांदबरी प्रा. डॉ. गोविंद क |
| ४७. | जागतीकीकरणाचा प्रा.डॉ.प्रानवते उ |
| ४८. | जागतिकीकरण उ सिध्दार्थ मुंगे |
| ४९. | जागतिकीकरणाचे प्रा.तांडारे विजय |
| ५०. | जागतिकीकरण : प्रा. श्रीमती शिंदे |
| ५१. | जागतिकीकरण - २ प्रा. शिंदे शाम भा |
| ५२. | जागतिकीकरणाचा प्रा.डॉ.नवनाथ गो |
| ५३. | जागतिकीकरणाचा प्रा.डॉ.सूर्यकांत ल |
| ५४. | जागतिकीकरण प्रा.डॉ.संतोष गुणवं |
| ५५. | जागतिकीकरणाचे स प्रा. वाघमारे आर. २ |
| ५६. | जागतिकीकरण आणि डॉ. ए.एन. सिध्देवार |

जागतिकीकरण : ग्रामसंस्कृती व मराठी साहित्य

३२.

डॉ. सूर्यवंशी दिपक सुभाषराव

मराठी विभाग, शि.म. ज्ञानदेव मोहेकर महाविद्यालय, कळंब, जि. उस्मानाबाद

जागतिकीकरण ही संकल्पना 'आर्थिक' बाबींशी संबंधित असल्याचे वरवर पाहता दिसते. परंतू त्याबरोबरच ती भाषा, साहित्य, समाज, शिक्षण आणि संस्कृतीशीही तितक्याच प्रमाणात किंबहुना अधिक व्यापक स्वरूपात संबंधित जोडलेली आहे. खरे तर ही संकल्पना भारतीयांशी नवी नाही. प्राचीन काळापासूनच कोणत्या ना कोणत्या कारणांनी परकीयांशी भारतीय लोकांशी संपर्क आलेला आहे. विज्ञान, तंत्रज्ञान, औद्योगिक क्रांती, दळणवळण, सामाजिक जीवन, इ. शी संपर्क वाढला आणि अत्यंत व्यापक परिस्थितीत संपूर्ण जगभरात खुली जीवघेणी स्पर्धा लागली आहे. यामुळे जग हे एक खेडे बनले आहे, आपल्या उत्पादित वस्तूला बाजारपेठ मिळावी या करीता सर्वांची धडपड लागली. या सर्वांचा परिणाम म्हणजे जागतिकीकरणाची संकल्पना उदयास आली.

प्रास्ताविक :

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर देशात भांडवलशाही व साम्यवादी विचारसरणीचा प्रचार आणि प्रसार करण्यात आला. सार्वजनिक वितरण व्यवस्था, उद्योगधंदे आणि नियोजनातून विकास करण्यासाठीची त्रिसूत्री कृतीत आणण्यासाठी प्रयत्न करण्यात आले. परंतू याची योग्य अंमलबजावणी भारतात झाली नाही. तसेच आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीकडून घेतलेले कर्ज भारताला फेडता आले नाही. परिणामी देश आर्थिक पारतंत्र्यात सापडला. याकरीता उपाययोजना म्हणून वंदिस्त अर्थव्यवस्थेकडून खुल्या अर्थव्यवस्थेकडे जाणारे नवे आर्थिक धोरण स्वीकारले. अमेरिका व रशिया या दोन गटात झालेली. विभागणी, गॅट करार, जागतिक व्यापारी संघटना, डॅकेल प्रस्ताव आणि देशाची खालावलेली परिस्थिती यातून सावरण्यासाठी म्हणून २४ जुलै १९९१ रोजी जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत प्रवेश केला. तत्कालिन पंतप्रधान पी. व्ही. नरसिंहराव व अर्थमंत्री डॉ. मनमोहन सिंग यांनी आर्थिक पतधोरण जाहीर केले. मात्र ही संकल्पना वरदान न ठरता आहे. संत ज्ञानेश्वरांचे 'विश्वेचि माझे घर' हा व्यापक दृष्टीकोन आज फोल ठरत आहे. भारतासारख्या बहुभाषिक व

मराठी साहित्य

जि. उस्मानाबाद

संबंधित असल्याचे चरवर पाहता
ण आणि संस्कृतीशीही तितक्याच
नेली आहे. खरे तर ही संकल्पना
के कारणानी परकीयांशी
औद्योगिक क्रांती, दळणवळण,
पक परिस्थितीत संपूर्ण जगभरात
वनले आहे, आपल्या उत्पादित
ली. या सर्वांचा परिणाम म्हणजे

विचारसरणीचा प्रचार आणि
धंदे आणि नियोजनातून विकास
गत आले. परंतू याची योग्य
नाणेनिधीकडून घेतलेले कर्ज
भारतंत्रात सापडला. याकरीता
वस्थेकडे जाणारे नवे आर्थिक
लेले विभागणी, गॅट करार,
खालावलेली परिस्थिती यातून
णाच्या प्रक्रियेत प्रवेश केला.
मनमोहन सिंग यांनी आर्थिक
गळे. संत ज्ञानेश्वरांचे 'विश्वेचि
भारतासारख्या बहुभाषिक व

बहुसांस्कृतिक देशाला एक आव्हान ठरत आहे. देशादेशांची अस्मिता नष्ट करून एकसारखेपणा आणणे, संपूर्ण जगातील बाजारपेठेची व्यापारानुकूल मनोवृत्ती बनविणे उद्दिष्ट आहे.

व्यापार, राजकारण, समाजकारण, आरोग्यविषयक, शेती व भाषा क्षेत्रावर याचा व्यापक परिणाम झाला. वास्तविक जागतिकीकरणाची प्रक्रिया पहिल्या महायुद्धापूर्वी वसाहतवादी व्यापार धंद्याच्या काळापासून सुरू झाली आहे. युरोपियन राष्ट्रांतील इंग्लंड, जर्मनी, फ्रान्स, हॉलंड, पोर्तुगीज, इटाली, रशिया या राष्ट्रांनी जगभर वसाहती व्यापारानिमित्त प्रस्थापित केल्या. याच अनुषंगाने भालचंद्र नेमाडे म्हणतात, "वास्को-द-गामाच्या काळापासून जागतिकीकरण सुरू झाले."

जागतिकीकरणाचे परिणाम :

जागतिकीकरणाच्या या विशालकाय गतिमान प्रक्रियेत त्याचा परिणाम समाज भाषा आणि संस्कृतीवर होत आहे. विकसित राष्ट्र विकसनशील देशावर प्रचंड मोठा आघात करीत आहेत. ज्ञान-विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या वळावर अनेक गरजोपयोगी वस्तू तयार होत आहेत. परिणामी अनेक देशांतर्गत असणाऱ्या भाषा संपुष्टात येत चालल्या आहेत. जगात सात हजार भाषा बोलल्या जात होत्या. तर भारतात अडीच हजार. त्यापैकी सुमारे १९५२ एवढ्या भाषा बोलल्या जातात. हजारो वर्षांपासूनची संस्कृती, जीवनशैली बदलून भांडवली, व्यापारी भाषा बोलली जात आहे. गावात असणाऱ्या अनेक गावकी, बलुतेदारी, कारू, नारू, फिरस्ते हे सारेच गावगाड्याचे भागीदार. यांच्या जीवनात आमूलाग्र बदल झाला. अस्सल ग्रामीण संस्कृतीतील बैलगाडी, तिफण, मोट-विहीर, नाडा, खळं, ढगारा, पोशाख, सलमकाडी, उतरंड अशी अनेक शब्दांची बदलल्या समाजजीवनात आणि जागतिकीकरणामुळे या शब्दांचा न्हास होत गेला आहे.

ग्रामीण साहित्य :

शेती, शेतकरी, शेतमजूर यांचा सर्वंकष आलेख ग्रामीण साहित्यातून चितारला जातो. ग्रामीण समाजजीवनाचे वेगळेपण म्हणजेच यातून भारतीय संस्कृतीचे एक वेगळेपण दिसून येते. ग्रामीण साहित्य प्रकृती व स्वरूपाविषयी ज्येष्ठ अभ्यासक डॉ. द. ता. भोसले म्हणतात, "लेखकाची ग्रामीणते विषयीची जाणीव ग्रामीण साहित्यनिर्मितीत महत्त्वाची आहे. यात कृषी संस्कृतीच्या केंद्रस्थानी जोडलेले अनुभव ग्रामीण बोलीचा कलात्मक म्हणून झालेला वापर

आणि ग्रामीणतेचे संस्कार असलेले लेखकाचे व्यक्तिमत्त्व यातून ग्रामीण साहित्यनिर्मिती होते.”

साहित्यिक समाजाचा एक घटक असून साहित्यनिर्मिती हे एक समाजातील अपत्यच असते. समाजाचे सखोल प्रतिबिंब त्यात पडलेले असते. अशा बदलत्या समाजव्यवहारात एक नवी संवेदनशील पिढी उदयास आली. शेतकरी १८ अलुतेदार, १२ बलुतेदार, शेतमजुर यांचे जिणे विपरित परिस्थितीकडे वाटचाल करत आहे.

शेतीचे, साधनांचे, पाण्याचे, सुविधांचे ग्रामीण भागात अनेक समस्यांचे वावडे निर्माण होत आहेत. यंत्राचा वापर, बिल्डर लॉबी, उद्योजक, व्यापारी, सावकार अशा सर्व लोकांचे ग्रामीण भागाकडे लक्ष लागले आहे. १९९० नंतरचे चित्र आंतर्बाह्य बदलताना दिसत आहे. माणूस, अस्मिता, नातेसंबंधात अंतर व माणुसकीचे मूल्य संपणारी व्यवस्था निर्माण होताना दिसते.

ग्रामीण कविता :

आजच्या आधुनिक काळात मराठी भाषा समृद्ध व विकसित होत आहे. भाषांतराच्या माध्यमातून मराठी भाषेला स्वतंत्र करियर म्हणून पुढे येत आहे. भाषा, साहित्य, संस्कृती, धर्म, संशोधन, आंतरराष्ट्रीय संबंध, आंतरराष्ट्रीय व्यापार, पर्यटन, क्रीडा आणि सामाजिक शास्त्रे या विविध क्षेत्रातून भाषांतराची मोठी गरज निर्माण झाली आहे. भारत हा स्वतंत्र बहुभाषा, बहुसांस्कृतिक व खंडप्राय असणारा देश असल्याने अलिकडच्या काळात अनुवादाला प्राधान्य मिळत आहे.

ग्रामीण कविता आज समृद्ध झालेली दिसते. जागतिकीकरणाचे वास्तव चित्र यातून साकारले जात आहे. जगदीश कदम, जीवन आनंदगावकर, कैलास दौंड, नरेश गवळी, राजेंद्र पाटील, अनिल पाटील, केशव देशमुख, शशिकांत शिंदे, भारत हंडीवाग, किसन घारूळे, महेश मोरे, शिवाजी मरगीळ, अविनाश गायकवाड, बालाजी इंगळे, लक्ष्मण महाडिक, चंद्रशेखर मलकमपट्टे, भरत दौंडकर, गुलाब सानोने, प्रमोद माने, गणेश भाकरे, युवराज पवार, उत्तम पवार, प्रफुल्ल शिलेदार, अरूण काळे, अरूण पवार, अरूणचंद्र गवळी, सुनिल अवाचार, महेंद्र भवरे, सदानंद देशमुख, प्रमोद शिखरे, प्रल्हाद बांदेकर, प्रकाश होळकर, वीरधवल परब, अजय कांडोरे, एकनाथ पाटील, देविदास चौधरी, इंद्रजित भालेराव, हेमंतकुमार कांबळे अशा अनेक कवींचा त्यांच्या कवितांचा विचार केल्यास जागतिकीकरणाविषयी त्यांचे चिंतन लक्षात येते.

मैती हे एक समाजातील अपत्यच
शा बदलत्या समाजव्यवहारात एक
दार, १२ बलुतेदार, शेतमजुर यांचे

त अनेक समस्यांचे वावडे निर्माण
गरी, वकार अशा सर्व लोकांचे
आंतर्बाह्य बदलताना दिसत आहे.
संपणारी व्यवस्था निर्माण होताना

विकसित होत आहे. भाषांतराच्या
आहे. भाषा, साहित्य, संस्कृती, धर्म,
न, क्रीडा आणि सामाजिक शास्त्रे या
आहे. भारत हा स्वतंत्र बहुभाषा,
कडच्या काळात अनुवादाला प्राधान्य

गतिकीकरणाचे वास्तव चित्र यातून
र, हॅरिस डॉड, नरेश गवळी, राजेंद्र
दे, भारत हंडीबाग, किसन घारुळे,
वालाजी इंगळे, लक्ष्मण महाडिक,
प्रमोद माने, गणेश भाकरे, युवराज
रुण पवार, अरूणचंद्र गवळी, सुनिल
, प्रल्हाद वांदेकर, प्रकाश होळकर,
देविदास चौधरी, इंद्रजित भालेराव,
च्या कवितांचा विचार केल्यास

ज्यांनी कविता या विषयाला अनुसरून लिहिली ती खऱ्या अर्थाने आजच्या
परिस्थितीला जवळची ठरली. त्यातून सृजनात्मक, मूल्यात्मक, वाङ्मयीन पातळीवरचा
आविष्कार उदयास आला. स्वत्व, स्वाभिमान, पोटाचा गंभीर प्रश्न एका काव्यातून रेखाटतात
तेव्हा,

“माणूस म्हणून त्याची असलेली ओळख
शहरानं कुरतूडून टाकली होती”

- जागतिकीकरणात मराठी कविता

त्याचबरोबर वास्तवाला साकारणारी सशक्त आणि व्यवहार्य पातळीवरील श्री सुनिल
अवचार यांची ग्लोबल संस्कृतीवर आधारलेली सर्वसामान्यांच्या जगण्यावर प्रश्नचिन्ह
आणणाऱ्या परिस्थितीवर आधारलेली एक रचना,

“भाकरीऐवजी चॉकलेट
पाण्याऐवजी विस्लेरी
झोपड्यांसाठी ए. सी.
अंधारात हॉलीजन”

एकूणच या अनोख्या वास्तवाचे चित्रण घडविणाऱ्या कवितेतून आशय परखडपणातून
रेखाटला आहे. अशा भीषण जगण्या-मरण्याच्या परिस्थितीत प्रसारमाध्यमे डोळेझाक करतात.
तेव्हा कवी खंत व्यक्त करतो.

सुनिल अवचार यांनी ‘ग्लोबल वर्तमानाच्या कविता’ २००९ संग्रहातून शोषणाचे
आधुनिक सूत्र मांडले आहे. त्यांनी वी.पी.एल. चा गहू : देत नाही जगू अन् देत नाही मरू !
यात दोन घटक शोषक-शोषित यांतील व्यापक विषमता अभिव्यक्त केले आहे.

माझ सुख समजून घेण्यासाठी कुठलाही स्पायडरमॅन येत नाही

अद्भूत हॅरिपॉटर आपल्या प्रश्नाविषयी बोलत नाही

अमेरिकन यान आमच्या झोपड्यांची हेरगिरी करत नाही

आणि वीपीएल चा गहू जगूही देत नाही अन् मरूही देत नाही

एकूण कवीची ही १४० ओळींची कविता समकालीन वास्तवाचा वेध घेते तेही अत्यंत
परखडपणे.

याच अनुषंगाने ग्रामीण गरीब, निसर्गाच्या सान्निध्यात कृपेवर अवलंबून असणाऱ्या लोकांचे विश्व जागतिकीकरणामुळे धोक्यात येत आहे. कांही मूठभर स्वार्थी लोक आधुनिक सुखासाठी नाविण्याचा गोडवा गातात, स्वागत करतात, ते भविष्याचा गंभीर प्रश्नांचा वेध घेत नाहीत. त्यावर महेंद्र भवरे सारखा ग्रामीण अस्मितेची जाण असणारा कवी लिहिता होतो,

“ग्लोबल गावचे ऊर असे भेसूर
आवळती सूर अवकाळी
मौतीनं मेलेल्या कुत्र्याचे
मौतीच्या मार्गावरील माणसांचे
मौतीनं सडलेल्या गावाचे
चिरतरूण अजरामर मौतीचे
ग्लोबल स्वागत असो”

खऱ्या अर्थाने कालोघात अनेक आव्हाने निर्माण होत आहेत. त्याच परिस्थितीत जागतिकीकरण अनेक प्रश्न समोर घेऊन महानगर ते गावखेडे अशी वाटचाल करत आहे.

समारोप व निष्कर्ष :

जागतिकीकरण जगण्याच्या पातळीवरून संवेदनांच्या पातळीवर आणि संवेदनांच्या पातळीवरून व्यवहार्य, अपरिहार्यपणे अवतरले आहे. नव्वदोत्तरी साहित्यातून अनेक साहित्यिकांनी नवबदलांचा आलेख कथा, कादंबरी, कविता, नाटक या माध्यमातून रेखाटत आहेत. या जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत जग खेडं बनले आहे, तर दुसरीकडे माणूस माणसापासून तितक्याच वेगाने दूर जात आहे. नात्यानात्यांमध्ये दुरावलेपण निर्माण होत आहे. सर्वसामान्य कष्टकरी, शोषित माणसांचे अस्तित्व नष्ट होत चालले आहे.

मूठभरांच्या गुणवत्तेला तर धनिकांच्या पैशाला महत्त्व प्राप्त झालेल्या वर्तमानकाळात बहुसंख्येने असलेला समाज परिस्थितीपुढे नाकारला जात आहे. जागतिकीकरणाविषयीचे सखोल चिंतन विशेषतः इतर साहित्यापेक्षा कविता साहित्यप्रकारातून व्यापक रितीने रेखाटले आहे. समकालीन साहित्यातून समाजवास्तवाचे भान अनेक साहित्याच्या उपासकांनी मांडले आहे. एकूणच मराठी साहित्याच्या विश्वात अनेक कवींच्या कविता या मानवी मनाला भिडणाऱ्या संवेदनशील अशा प्रकारच्या विविधांगी आविष्कार म्हणाव्या लागतील. प्रस्तुत भारतीय समाजव्यवस्था ते जागतिकीकरण अशी या माध्यमातून संकल्पना विशद होत आहे. परिणामी विश्वमानवतेशी या साहित्यातून साहित्यातून साहित्यिक नाते जोडत आहेत.

- १) द. त.
- २) डॉ. औरंग
- ३) उत्तम जानेव
- ४) रा. ग.
- ५) डॉ. र. प्रकाश
- ६) WWW

कृपेवर अवलंबून असणाऱ्या
मूठभर स्वार्थी लोक आधुनिक
याचा गंभीर प्रश्नांचा वेध घेत
गारा कवी लिहिता होतो,

संदर्भसूची :

- १) द. ता. भोसले, ग्रामीण साहित्य एक चिंतन, मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे, १९८८.
- २) डॉ. भारत हंडीबाग, (संपा.), मराठी भाषा आणि वाणिज्य व्यवहार, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, सप्टेंबर २०१०.
- ३) उत्तम कांबळे, जागतिकीकरणात माझी कविता, सुगावा प्रकाशन, प्रथमावृत्ती, २६ जानेवारी २००६.
- ४) रा. ग. जाधव, प्रतिष्ठान, संमेलन विशेषांक, जानेवारी २००४.
- ५) डॉ. संभाजी पाटील (संपा.) एकविसावे शतक आणि मराठी साहित्य, अरूणा प्रकाशन, लातूर, प्रथमावृत्ती १० एप्रिल २०१७.
- ६) www.facebook.com

आहेत. त्याच परिस्थितीत
शी वाटचाल करत आहे.

तळीवर आणि संवेदनांच्या
दोतरी साहित्यातून अनेक
टुक या माध्यमातून रेखाटत
आहे, तर दुसरीकडे माणूस
रावलेपण निर्माण होत आहे.
ने आहे.

त झालेल्या वर्तमानकाळात
हे. जागतिकीकरणाविषयीचे
नूतन व्यापक रितीने रेखाटले
इत्याच्या उपासकांनी मांडले
कविता या मानवी मनाला
म्हणाव्या लागतील. प्रस्तुत
संकल्पना विशद होत आहे.
ते जोडत आहेत.